

Az őzágancsal kapcsolatos kutatási eredmények

DR. SZEDERJEI ÁKOS

Az őz vizsgálatával foglalkozó kutatók munkájuk során az agancs jellemzésére ez ideig elsősorban három méretet használtak fel és vizsgáltak: a súly, a köbtartalom és a szárhossz értékét. A három adattal való számolás igen szövevényessé és nehézkessé tette a munkát és az értékelést. A három érték segítségével nem sikerült a különböző őzpopulációk és törzsek elterjedési határának megállapítása sem. Vagyis nem sikerült megfelelő értékelést találni az őzágancs minősítésére és az őzállomány tartós minőségi feljavítására sem készítettek megfelelő tenyésztési eljárást.

A nagy nemzetközi kiállítások (1910-ben, 1930-ban, 1937-ben és 1954-ben) eredményei is bizonyítják, hogy míg a szarvasagancsban, dámlapátban, mufloncsigában stb. a rekordméretek fokozatosan növekedtek, addig a múlt században elejtett lengyelországi származású rekord őzágancs 196 pontját egészen a múlt évig nemcsak megdönteni nem sikerült, de az évszázadunkban elejtett kapitális őzbakok még csak a közélébe sem kerültek ennek a remek trófeának.

Hazánk nagyvad-trófeáinak minőségi fejlődése szembetűnő a szarvasok esetében. Pl. 1965-ben 28 aranyérmes agancsunk volt, míg 1943 előtt — az Erdélyből, Máramarosból és Felvidékről származó szarvasagancsokkal együtt is — csak 13 db elsődíjas volt a rekord. Dámlapátainkkal pedig — az állandóan emelkedő pontszámok segítségével — valamennyi nemzetközi kiállításon világrekordot értünk el. Annál szembezőbb nemzetközi viszonylatban is az őzágancsaink minőségi hanyatlása. 1930-ban még Magyarország volt az első helyen 14 elsődíjas agancsral és ugyanakkor a világ legjobb (150 pontot meghaladó) 16 őztrófeája közül 11 db magyar származású volt. 1937-ben már csak a negyedik helyen végeztünk, mert megelőzték minket Lengyelország és Németország, valamint Románia is. 1954-ben már nem vettünk részt a versenyben, de az akkori nemzetközi mezőnyt mérlegelve, legfeljebb a hatodik helyre kerülünk volna. A nagy világversenyekeken szerepelt őzágancsok sorrendjében pedig már a huszadik helyre szorultunk. Az őzágancsok fejlesztése terén világviszonylatban sem volt előrehaladás 1965-ig, de különösen szembetűnő a visszaesés hazánkban, ami bizonyítja azt, hogy az eddig kidolgozott őztenyésztési módszerek nem megfelelőek.

A szarvasállomány minőségi javítására az ERTI-ben kidolgozott „táji szarvas-tenyésztés” jó eredményeket hozott, de ugyanez az eljárás nem vált be az őz esetében. Mint a legtöbb országban, hazánkban is készítettünk őztenyésztési módszereket, de mi is helytelen utakon jártunk. Már a kiindulás is hibás volt. Alaphiba volt ugyanis, hogy a különböző őzpopulációk elterjedési határainak megállapítása során nem vettük eléggé figyelembe az őz jellemző faji tulajdonságait, testének és csontvázának a felépítését, a végtagok közötti arányt, valamint azt a tényt, hogy az őz „bujkáló nagyvad faj”.

Teste és végtagjai a tényerő és kitartóan gyors mozgásra igen jól felépített testű szarvastól eltérően nem alkalmasak a hosszú távon való „ügető” menekülésre. Míg a szarvasnak egyenes háta, „meredek felépítésű” hátsó lábai és ehhez képest aránylag hosszú első lábai vannak (ami alkalmas a tényerő mozgásra), addig az őz csontváza két ellentétes követelményre alkalmas: 1. A sűrű növényzetben való bujkáló, lopakodó mozgásra és 2. a kevésbé fedett, vagy szabad területen, gyors indító sebességgel, ugrásokkal történő, de csak rövid távra megfelelő menekülésre. Első lábai rövidebbek a hátsóknál, s az utóbbiak a „rúgóerők” szerepét töltik be; a kurtább első lábak a földreéréssel járó zökkenés felfogására, csökkentésére, de ugyanakkor a bujkáló életmódra is alkalmasak. A lopakodó, előre figyelő őz kissé lehajtott fejjel mozog, amire nagyon alkalmasak a rövid első lábak. Az őz jellemző tulajdonsága, hogy általában nem menekül nagy távolságra, viszont sokszor van szüksége gyors „megugrásra”, mert gyakran kerül ellenségei közelébe. A nagy indító sebességet adó, az ugrások alkalmával rugószerűen működő s az első lábaknál hosszabb hátsó lábak igen jól megfelelnek erre a célra.

Mindezekből kitűnik, hogy az őz mozgási köre jóval kisebb, a néha 100 km-nél messzebb is elvonuló szarvasénál. Ugyancsak ezt a tényt bizonyítják a megfigyelt adatok is. A kísérletképpen megjelölt őzek 66,2%-át megjelölési helyétől 1 km-en belül, 76,4%-át 2 km-en belül, 84,5%-át 3 km-en belül, 94,5%-át pedig 4 km-en belül ejtették el. A III. jelzésű magashegységi megfigyelőhelyen (a Talabor forrásvidékén) az őzbak által elfoglalt terület tavasszal volt a legnagyobb 40,3 ha, míg ősszel 38,1 ha, nyáron 14,3 ha, és télen 13,2 ha. Ennél jóval kisebb területen él az őz Alföldünkön. Ásotthalmán (I. jelzésű terület) a megjelölt őzbakok tavasszal átlag 18,5, ősszel 16,2, nyáron 8,8 és télen 7,7 ha-t jártak be. Nem sorolom fel valamennyi kísérletünket és megfigyelésünket, mert ezek az adatok is eléggé meggyőzően bizonyítják, hogy hely-

telen utakon jártunk, amikor a különböző populációkat a járások kiterjedésének megfelelő területegységeken igyekeztünk megállapítani, mert ezt a munkát inkább erdészeteknek, vadásztársasági területeknek, vagy még inkább községhatároknak megfelelő nagyságú területe részekben végezhettük el helyesen.

Az egyes populációkra jellemző agancsalakulásokat vizsgálva, az értékelésnél kénytelenek vagyunk a pontszámokkal is foglalkozni. A pontszám esetén sokszor csaknem kétszerese a köbtartalomért kapott érték a súly adatának, míg annak néha a felét teszi ki a szárhossz pontszáma. A három tényezőt tehát nem vehetjük egyenlő mértékben figyelembe. Legújabb kutatási eredményünk szerint az az előnyös, ha a köbtartalom-érték igen magas és jó a súly is, amikor nem sokat változtat már a szárhosszak mérete. Ez az eset pedig az alacsony fajsúlyú agancsoknál következik be.

A fajsúly fordítva arányos az őzágancs súlyával és még észrevehetőbb ez az elentés arány a köbtartalom esetében. A kapitális méretű (vagyis igen magas pontszámú) őzágancsoknak általában alacsony a fajsúlya.

Vizsgálati anyagunkból bemutatom az 1943. előtti díjas agancsok fajsúly-értékeit a különböző köbtartalom-osztályokban. Ugyancsak érdekes a köbtartalom, az átlagos súly és az átlagos fajsúly-adatok viszonya az 1965-ben végzett vizsgálati anyag esetében (1. táblázat).

Az 1965-ben bemért és értékelt őzágancsaink súly, fajsúly és köbtartalom szerinti megoszlása a következő:

1. tábla

Köbtartalom osztályok	Átlagos fajsúlyok
125 – 150 cm ³	2,49
150,1 – 175 cm ³	2,31
175,1 – 200 cm ³	2,20
200,1 – 250 cm ³	2,08
250,1 – 300 cm ³	2,03

Az 1937. évi nemzetközi vadászati kiállításon bemutatott magyar őzágancsok közül kilenc darabnak volt 250 cm³-t meghaladó köbtartalma. Ezeknek a katalógusban szereplő súly- és köbtartalom-adatait a 3. táblázat mutatja.

A nagy súlyú — de a súlyhoz arányítva kis köbtartalmú (azaz a magas fajsúlyú) — őzágancsok alatta maradnak pontszámában a súlyhoz viszonyítva magas köbtartalmú (vagyis az alacsony fajsúlyú) őztrófeák pontszámának. Ugyanis a köbtartalom adatait a bírálati képlet több pontszámmal értékeli, mint a súly adatait. Pl. 1931-ben elejtett díjas agancsok közül (az egykori bírálati pontszám értékének megfelelő adatok szerint) első volt a Vizesfáson zsákmányolt 493 g, 233 cm³ és 2,11 fajsúlyú aranyérmes agancs, míg ugyanakkor a Szeged mellett elejtett 550 g-os, de csak 220 cm³-es, 2,5 fajsúlyú trófea csak ezüstérmét kapott, bár az előzőnél jóval nagyobb volt a súlya (de magasabb a fajsúlya)!

2. tábla

Köbtartalom osztályok	Átlagos súlyok	Átlagos fajsúlyok
100 cm ³ -en aluliak	222 g	2,54
101,1 – 125 cm	266 g	2,39
125,1 – 150 cm ³	295 g	2,20
150,1 – 175 cm ³	334 g	2,08
175,1 – 200 cm ³	356 g	1,88
200,1 – 250 cm ³	413 g	1,96
250,1 – 300 cm ³	587 g	1,81

1933-ban a Körmend mellől származó 480 g-os, 200 cm³-es, 2,40 fajsúlyú trófea csak a kilencedik volt az ezüstérmesek között is, míg az aranyérmes 435 és 411 g súlyú, 245 és 235 köbtartalmú, de 1,77, azaz 1,87 fajsúlyú szeghalmi és hevesbátori alacsonyabb súlyú agancsok megelőzték a 240-es, magas fajsúlyú körmendi agancsot.

1939-ben a 616 g-os, 243 cm³-es, 253 fajsúlyú vetyei agancs csak harmadik lett, míg az első és második a nála alacsonyabb súlyú (532 és 521 g), de fajsúlyban is alacsonyabb (2,04 és 2,06) tróféák voltak.

Mindent összefoglalva: a legjobb pontszámú őzagancsoknak majdnem mindig alacsony a fajsúlya.

3. tábla

Az 1937. évi nemzetközi kiállításon bemutatott magyar őzagancsok:

Szálka, 1927. V. 8.	495 g	257 cm ³	1,93 fajsúly
Vértesboglár, 1928. VI. 18.	526 g	282 cm ³	1,87 fajsúly
Bábolna, 1923. V. 1.	558 g	263 cm ³	2,12 fajsúly
Debrecen, 1936. V. 3.	582 g	276 cm ³	2,12 fajsúly
Budakeszi, 1903. IX. 22.	475 g	257 cm ³	1,85 fajsúly
Tárkány, 1937. V. 9.	556 g	258 cm ³	2,16 fajsúly
Nyírség, 1933. VI. 18.	528 g	253 cm ³	2,09 fajsúly
Alberti, 1913. IV. 20.	596 g	286 cm ³	2,08 fajsúly
Bakonynána, 1884. VIII.	439 g	259 cm ³	1,70 fajsúly

Átlagsúly 528 g átl. köbtart. 266 cm³ átlag. fajs. 1,99

4. tábla

Egyéb nemzetközileg elismert kapitális méretek:

Lengyelország, 1896.	647 g	338 cm ³	1,91 fajsúly
Lengyelország, 1933.	581 g	335 cm ³	1,73 fajsúly
Románia, 1916.	630 g	320 cm ³	1,97 fajsúly

Hazai kapitális méretű agancsok:

Bükkzsérc, 1954.	510 g	270 cm ³	1,89 fajsúly
Csolnokliget, 1958.	527 g	257 cm ³	2,05 fajsúly
Endrőd, XII. 12-i 1965.	639,5 g	311,5 cm ³	2,05 fajsúly
Martonvásár, XII. 15-i mérések adatai 1965.	790,5 g	428,5 cm ³	1,85 fajsúly

A táblázatok és a fajsúly jellemző adatai bizonyítják, hogy a kapitális agancsok fajsúlyértékei 2 körül, vagy ez alatt vannak, míg a közepes és gyenge agancsoké hazánkban 2,4 érték körül, vagy fölött van.

A fél évszázadnyi viszonylatban értékelt vizsgálati anyag bizonyítja, hogy az egyes őzpopulációkra legjellemzőbb az agancsfajsúly értéke, valamint azt is, hogy az átlag fajsúlyértékek országos viszonylatban évente váltakoznak, annak megfelelően, hogy „jól raktak-e fel” az őzek vagy sem. „Jó agancsú években” alacsonyak a fajsúlyok, míg „rossz években” magasak.

Csontszerkezeti és röntgensorozat vizsgálataink anyagát még korai volna ismertetni, de annyit már megjegyezhetünk, hogy az alacsony fajsúlyú őzagancs belső felépítésének csontszövege nem annyira tömör, de nem is annyira törékeny, mint a magas fajsúlyúaké. Mivel a tömör felépítésű őzagancs (vagyis a magas fajsúlyú), könnyen törik (többnyire az ághegyek, vagy a mellső, esetleg a hátsó ág pattan le), azok az őzbakok kerülnek előnybe a kiválasztás, a verekedés során, amelyeknek az agancsa rugalmasabb. Üzekedési időben az őz agancsa a verekedéskor fegyver is, így a természetben az alacsony fajsúlyú, de rugalmas agancsot rakott őzbakok kerülnek ki gőztesen a kiválasztódás során.

Hasonló eredményekre jutottunk a szarvasagancsok vizsgálatakor is. Azokban az években, amikor a szarvasagancsok hosszúak, jó felépítésűek, de átlagosan alacsonyabb súlyúak az előző, vagy a következő években rakott agancsoknál, akkor kevesebb a szár- és ágtörés, mint egyébként. Viszont a túlságosan tömör szerkezetű, súlyos, de alacsony köbtartalmú agancsok esetében, feltűnően sok a törés.

Természetesen a leírtak csak a kutatás első részét képezik. A későbbiek során tovább kell kutatni azokat a jellegzetes törzsi tulajdonságokat, amelyek alapján az

elő őz agancsának fajsúlyát megállapíthatjuk. Addig is a távcsóvel való minősítés során a hangsúlyt a köbtartalom becslésére kell helyezni és óvatosabbnak kell lennünk a súly előrejelzésében.

Д-р Седеръей А.: РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЙ РОГ КОСУЛЬ

Результаты исследований между прочим показывают, что малый удельный вес рог косуль является преимущественным свойством. Рога косуль больших размеров, имеющих большие балы, удельный вес обычно малый. Такие рога состоят из более упругого вещества, менее ломкие, и самцы с такими рогами имеют преимущество и при отборе во время борьбы. При оценке рог через бинокль внимание следует уделить оценке объема рог и осторожно предсказать их вес.

Dr. Szederjei A.: FORSCHUNGSERGEBNISSE ÜBER DAS REHGEHÖRN

Die Forschungsergebnisse zeigen u. a., dass das kleine spezifische Gewicht des Rehgehörns eine vorteilhafte Eigenschaft ist. Die Gehörne kapitaler Abmessungen und hoher Punktzahl haben i. allg. ein kleines spezifisches Gewicht. Der Stoff solcher Gehörne ist elastischer und weniger brüchig, ihre Träger sind auch der natürlichen Auslese, beim Kämpfen in einer vorteilhaften Lage. Sieht man den Bock durch das Fernrohr an, so soll der Schätzung des Gehörnvolumens die grössere Bedeutung zugemessen werden; bei der Voraussage des Gewichts soll man vorsichtig sein.

Az alsó- és középfokú erdészeti szakoktatás története

DR. KOLLWENTZ ÖDÖN

Amidőn az *Országos Erdészeti Egyesület* (OEE) megalapításának centenáriumát ünnepeljük, úgy vélem, fel kell eleveníteni azt a sok harcot, amit Egyesületünk vívott azért, hogy a magyar erdők kezelését hivatásának magaslatán álló szakszemélyzet lássa el.

I. Az alsófokú erdészeti szakoktatás története

Már Egyesületünk elődje, a Magyar Erdészeti Egylet (1851—1866) nem sokkal megalakulása után megkísérelte, hogy az „alsóbbrendű műszaki személyzet nevelésére tanintézet létesítsék.” Ennek megvalósulása azonban nyelvi okok miatt elakadt mert az Egylet tagjai nem voltak hajlandók a német tanítási nyelvűnek engedélyezett erdészeti szakiskola érdekében anyagi áldozatot hozni.

Az OEE megalakulása pillanatától (1866) kezdve kemény harcot folytatott a magyar nyelvű alsófokú erdészeti szakiskola megteremtése érdekében.

Már 1876-ban *Fekete Lajos* akadémiai tanár konkrét, teljes részletességgel kidolgozott oktatási javaslattal állt az Egyesület elé, amely ezt 1878-ban a pénzügyi kormányzat elé terjesztette. A kormány a döntését pénzügyi nehézségre való hivatkozással elodázta.

A szakképzett kezelőszemélyzet iránt megnyilvánult sürgős szükség miatt egyes állami (kincstári) erdőhivataloknál egy-egy „erdőtiszt” még abban az évben megkezdte az alkalmazottak magánúton történő oktatását. Az oktatásban résztvettek részére 1879-től évenként *erdőőri szakvizsgát* tartottak.

1881-ben jelentette be az OEE elnöke, hogy „egy — az Alföldön felállítandó — erdőőri szakiskola terve elkészült”. A bejelentés után még 2 év telt el annak megnyitásáig.

1883. október 10-én Ásotthalmán — melynek nevét az az évi királylátogatás emlékére Királyhalmára változtatták — megnyílt az első magyar nyelvű alsófokú erdészeti szakoktatási intézmény: az *Ásotthalmi Erdőőri Szakiskola*. A 2 éves elméleti—gyakorlati oktatás tananyaga *Bedő Albert* Erdőőr című munkája volt. A napi 1—2 órás elméleti oktatás után a nap többi részében az erdőgazdasági „munkafogásokat” gyakorolták.